

"Nie wieder"

Een hernieuwd bezoek aan een Holocaust-museum zet de zinnen terug op scherp. De uitgemergelde lichamen van mensen van hetzelfde vlees en bloed als dat van mezelf geven me terug hetzelfde kippenvel als die eerste keer dat ik als jonge twintiger concreet in aanraking kwam met een fenomeen dat Holocaust werd genoemd. Foto's van opeengestapelde lijken, doodsangstige gezichten, getrokken revolvers, lachende beulen, massagraven, gebroken levens, onschuldige kindergezichten... Bij elke foto, bij elk document en elk overblijfsel uit deze zwarte periode denk ik onwillekeurig aan mijn kinderen. Wanneer en wat ga ik hen vertellen over deze periode? Wat is er toen met de mensheid gebeurd? Hoe was dit toch in "Godsnaam" mogelijk? En uiteindelijk: op welke manier garanderen we voor de toekomst het aloude credo "Nie wieder"?

Wie waren de slachtoffers? Wie waren de beulen? De gids in het museum geeft ons een beeld. Een beeld van de slachtoffers, mensen zoals jij en ik. Hij haalt iemand uit het publiek. Elkeen onder ons is een potentieel slachtoffer.

Een beeld van de beulen, hier aarzelt de gids en meldt: "zij zijn onder ons" en hij voegt eraan toe dat de potentiële beulen telkenmale terug naar voor zullen treden van zodra het kader waarin zij leven hen dit toelaat. Hij gebruikt hier duidelijk het woordje "zij" en neemt hierbij afstand. Hij haalt niemand uit het publiek om zijn redenering kracht bij te zetten... Wie wenst immers geconfronteerd te worden met de potentiële beul in zichzelf?

Daarom stel ik mij de vraag: "hoeveel beul is er in elk van ons"?

In hoeverre is de vooropgestelde strikte dichotomie tussen "de beul en het slachtoffer" houdbaar? Ons basierend op de wetenschappelijke inzichten vanuit de biologie en de psychologie lijkt een dergelijke opdeling eigenlijk onhoudbaar. Wat ons maakt wat we zijn heeft enerzijds te maken met de genetische constitutie die we van onze (voor)ouders meekregen en anderzijds met de ideeënwereld waar we als kind en als jonge adolescent in opgroeien. Ons brein is een dynamisch systeem waarop continu allerlei factoren, zowel interne (puur biochemische, met de hieraan gekoppeld emotionele) als externe (woorden, beelden, situaties,...), dagdagelijks inwerken.

Het is kneedbaar, plastisch, aan verandering onderhevig. De inhoud van dit brein op een bepaald moment in de tijd bepaalt het individuele gedrag. De gemeenschappelijke inhoud van verschillende breinen op datzelfde moment in de tijd bepaalt het collectieve gedrag.

Hoe meer gemeenschappelijk de inhoud van de verschillende breinen, des te synchroner lijkt het collectieve gedrag en des te lager de affiniteit van de individuele breinen voor een zekere mate van zelfreflectie en individualiteit. Soms leidt dergelijk collectief proces tot progressie. Soms leidt dit echter tot periodes van collectieve waanzin, waarvan we vandaag nog getuige kunnen zijn.

Ligt ons lot uiteindelijk in handen van de toevallig heersende "Zeitgeist"?

Elk hedendaags vrijdenkend mens zal dit waarschijnlijk ten stelligste ontkennen. Voelen wij ons vandaag immers niet vrij om als individu te denken wat we willen en om ons handelen met dit denken in overeenstemming te brengen? Wij leven immers specifiek in een werelddeel en een moment in de tijd die dit "vrijdenken" mogelijk maakt en het zelfs propageert. De creatie van de voorwaarden tot deze "ideeën-vrijheid" is tamelijk recent en wordt bovendien bespoedigd door een acceleratie in de ontwikkeling van informatiedragers en informatieverbreidende netwerken. Een informatievloed die onstuitbaar lijkt en ons dagelijks overspoelt...

Dit kan voor sommigen als een bedreiging overkomen. Oude zekerheden en ideologieën worden terug uit de kast gehaald in de hoop terug vat te krijgen op een onzeker geworden toekomst. Men handelt hierbij maar al te vaak vanuit een gevoel van angst. Hierbij ziet men echter

niet dat, wat men op die manier uit een oude doos haalt en terug in de werkelijkheid poogt te plaatsen, meestal tevoorschijn komt als een anachronisme, losgerukt uit z'n context, in een verwoede poging een bepaald "goed gevoel" omtrent die "goeie oude tijd" terug te toveren. Hebben op deze manier onze emoties, als raadgevers in onze beslissingsprocessen, al niet al te vaak de pagina's van onze geschiedenisboekjes rood gekleurd? Geven wij op deze manier niet maar al te dikwijls en zelfs onbewust gevolg aan het pessimistische denkbeeld van de "ewige Wiederkehr des Gleichen" en geven wij niet telkenmale opnieuw de kans aan zowel het slachtoffer als de beul in ons om op te staan en zich in deze werkelijkheid te manifesteren? Hoeveel beul laten wij also toe in elk van ons?

Een vrij brein lijkt mij een noodzakelijke voorwaarde om te ontsnappen aan dit karmisch wiel. Kennis omtrent datgene wat ons tot mens maakt lijkt mij daarbij cruciaal. Elk individu moet daarom de mogelijkheid krijgen om intellectueel volledig tot ontwikkeling te kunnen komen en dit gesteund vanuit een maatschappelijk bestel dat eenieders vrijheid zowel respecteert als garandeert en dat bovendien voorwaarden schept om elk individu onbeperkte toegang te verlenen tot de "poel van informatie" die doorheen onze geschiedenis is opgebouwd. Een brein dat zich dagelijks "ongedwongen en onvoorwaardelijk" onderdompelt in dit informatiebad en op die manier een dieper inzicht krijgt in zichzelf en in de wereld waarin hij leeft, loopt hierbij veel minder het risico opgezogen te worden in het soort van collectieve denkpatronen en bijhorende gedragspatronen die we kennen vanuit onze recente geschiedenis, waarin onze voorouders maar al te vaak zowel de rol van het slachtoffer alsook die van de beul hebben vertolkt.

Actieve propagatie van het vrije denken lijkt mij de enige geschikte remedie tegen het hedendaags heropflakkerend "hokjesdenken". Wat ons bindt zou ons gezamenlijk smachten naar dat soort van vrijheid moeten zijn, het bezweren van het eenzijdig denken en het daaraan gekoppeld handelen, het timmeren aan een weg waarvan we bij voorbaat weten dat hij nooit af zal zijn, zonder definitief plan en zonder uitverkoren architect; onszelf projecterende in een beloftevolle toekomst, ons pessimisme achterlatende in een van tijd tot tijd noodzakelijke mentale "herbeleving" van ons gemeenschappelijk verleden.

Is dit soort van optimisme per slot van rekening niet "our moral duty"?

Pascal Mestdagh